

דעת אמת, התנועה לשחרור מהדת לקידום הנאורות וההשכלה

קונטרס מס' 9

ומספר האותיות שנעלמו מהטקסט. וכיצד נהגו העם כשמצאו ספר תורה, וגליון
פתאום, שכתוב שצריך לחגוג את הפסח...

קונטרס

דעת אמת

ובו תמצא

כי

**כל החוקר בתולדות התורה
הבוחר ובודק יסודה ומקורה
שינוי תוכן וכתב
יתגלו לעיניו
וכיצד בכל דור נשתנתה המסורה**

גליון מס' 9

**בגליון זה מצוטטים פסוקי תורה
ומאמרי חז"ל**

חודש אדר א' תש"ס לפ"ק

"אפשר ספר תורה חסר אות אחת? וכתוב לקוח את ספר התורה הזה, אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה כותב, מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע" (בבא בתרא טו עא). ופסק הרמבם (הלכות ספר תורה פרק עשירי) שאם חסר אות אחת או הוסיף אות אחת פוסל ספר תורה ואין בו קדושת ספר תורה.

דבר ידוע, שיש הרואים עיקר גדול ועצום מעיקרי האמונה, כי התורה שבידינו כיום היא זו בדיוק שניתנה למשה בסיני. אלה יאמינו, כי הנוסח אשר אנו קורין בו היום, על כל אותיותיו, מילותיו, פסוקיו ופרקיו הוא הוא שניתן לאבותינו לפני שלושת אלפים ושלוש מאות שנה. עוד יאמינו, כי זה הסימן וההוכחה לקדושת הנוסח ולשורשו האלוקי. כי דור לדור העביר בנאמנות מוחלטת את דברי התורה, ולא היה בהם שינוי אפילו של אות אחת וספר התורה בנוסחו הנצחי הוא איתנו כיום כמאמר הגמרא לעיל.

עכשיו, אחרי שפרסמנו בשעטו"מ שמונה קונטרסים על דברי תורה שבע"פ, באנו דוברי דעת אמת בקונטרס זה, בדחילו ורחימו אך ללא משוא פנים, להכנס אל עומק הקודש והוא ענייני תורה שבכתב.

וכדי לבדוק עניין ספר התורה שבידינו, לראות אם חלו בו שינויים כלשהם במהלך הדורות אם לאו, נבדוק את כל הפרטים כולם. נבדוק את הכתב והלשון, את צורתן ומיקומן של האותיות, וכמובן את הטכסט עצמו במניין הפסוקים, התיבות והאותיות.

ראשית דברינו בעניין הכתב. כאן נברר באיזה כתב נכתבה התורה כאשר ניתנה, והוא ממסכת סנהדרין כא ע"ב: "אמר מר זוטרא ואיתמא מר עוקבא בתחילה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי [כתב דעץ הקדום] ולשון הקודש, **חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי**, ביררו להם ישראל כתב אשורית ולשון הקדש". ובירושלמי מגילה פרק א' ה"ט: "אמר ר' לוי מאן דאמר בדעץ [הכתב העברי הקדום] ניתנה התורה [אות] עין מעשה ניסים". כלומר האות הסתומה שחקוקה בלוחות הברית ועמדה בנס היא אות עין בכתב עברי קדום שצורתה כזו: **0**.

וכך כתב ר' יוסף אלבו בספר העיקרים, מאמר שלישי פרק טז: "וכאשר עלו מבבל ראו לעשות זכר לגאולה השנית ועשו זה בשני דברים האחד שהניחו כתב עברי ובחרו להם כתב אשורי". ואף הביא ראיה מהרמב"ן שהיה בעכו, ומצא מטבע שכתוב בו בכתב עברי קדום. אמנם הגמרא בסנהדרין מביאה דעתו של רבי שהתורה ניתנה לישראל בכתב אשורי: "ולמה נקרא שמו אשורית שמאושרת בכתב", אבל דעה זו אינה עומדת במבחן הביקורת כלל. כל בר דעת מבין שעזרא שעלה לארץ בזכות כורש, הביא עמו את הכתב האשורי שהונהג בימיו (למעשה, הכתב האשורי הוא הכתב הארמי שהאשורים והבבלים אימצו לעצמם, והמלך כורש הפכו לכתב הרשמי של ממלכתו. בזמן "מתן תורה" לא היה כתב זה קיים כלל, אלא הותקן רק מאות שנים מאוחר יותר). חז"ל כדרכם משנים לשון, והפכו את אשור למאושרת, כשם שאת כורש הפכו לדריוש ש"היה מלך כשר" (ראה ר"ה ג' ע"ב). והרי כורש ודריוש שני מלכים אדירים ושונים היו, כל אחד בתקופתו. אין בין סרוס המילים למציאות העובדתית ולא כלום, והחפץ להעמיק יבדוק בספרים על תולדות הכתב במזרח התיכון הקדום.

אתה, דורש האמת, תראה כי גם לאחר שנתקבל הכתב האשורי בימי עזרא חלו בו שינויים בצורת כתיבת האותיות, והוא מתלמוד ערוך במסכת שבת קד ע"א: "מנצפ"ך [האותיות הכפולות] צופים אמרום", ולא שחידשו את האותיות עצמן, אלא שלא ידעו אם האות הפתוחה באמצע המילה או בסוף, וכן אם האות הסתומה בסוף או באמצע. הרי לך הוכחה שסופי

התיבות נשכחו מעמנו, ודוגמא יפה לדבר מישעיה ט' ו': "לסרבה המשרה", וראה שם. אבל לא רק בסופי תיבות אלא גם בגופן של אותיות חל שינוי, כמבואר במסכת מנחות כט ע"ב: "אמר רב אשי חזינא להו לספרי דווקני דבי רב דחטריה לגגיה דחית ותלו ליה לכרעיה דהא". משמע, שבדרך כלל חיברו את רגל האות ה"א לגגו, והיום אם כך יכתוב סופר סת"ם את האות ה"א, פוסלים את הספר (שו"ע או"ח לב כה).

וכן הוא בירושלמי מסכת מגילה פרק א' ה"ט: "תורת הראשונים לא היה הא שלהם ולא מס שלהם סתום וכו' אנשי ירושלים היו כותבין ירושלים ירושלימה ולא היו מקפידים ודכותה צפון צפונה תימן תימנה".

הנה ראינו שלשון התורה וכתב שלה וצורת אותיותיה וגרסאות כתיבתה השתנו והתחלפו במהלך הדורות, וראיות לכך לא רק מן המחקר המדעי, אלא מגמרות ערוכות ומדברי חז"ל וראשונים

ולסיכום עניין זה נביא את דבריו של הרדב"ז חלק ג' ס' תמב: "קשיא לך הא דגרסינן בסנהדרין בתחילה נתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקודש חזר ונתנה להם בימי עזרא בכתב אשורי ולשון ארמי וכו' וקשה להני תנאי ואמוראי שהכתב שניתנה בו התורה נשתנה לגריעותא כולי האי עד שהיו משמשים בו באיגרות ובמטבעות ובכל דבר שאין בו קדושה כלל והניחוהו להדיוטות וכו' והכתב שנתחדש ע"י מלאך וכתב בו עזרא את התורה יש בו כ"כ קדושה וכו' ועוד קשה שהרי סודות גדולות מקובלות איש מפי איש בציור האותיות ובציור השמות ותלויים בהם הרים גדולים וחוברו ספרים רבים מכמה שנים והציורים כולם באותיות אשוריות ולא בעבריות וכו' וכן בספר הזוהר לרשב"י וכן בספר אלקנה ורבים כאלה וכו' אלא כך הם הצעתן של דברים כי עשרת הדברות הכתובים על הלוחות לכ"ע [ונעלם מהרדב"ז דברי הירושלמי מגילה פרק א' ה"ט] היו בכתב אשורית וכו' וזה הכתב לא היו מכירין בו אלא מלאכי השרת וכו' ומיד נתן הלוחות בתוך הארון ולא יצאו משם ונגזו בימי ירמיהו הנביא ולא ראה אותם אדם וכו' ומרוב קדושת הכתב לא ניתן רשות למשה שיכתוב בכתב אשורי ונתנה להם בכתב עברי שהיו משתמשים בו שם ועבר".

וכבר ראינו כי כך דרכם של רבותינו שכאשר נתקלים בקושיה קשה, מחדשים לנו דבר מליבם ואומרים שהוא מסיני ועבר בין היחידים ושאר העם לא ידעו מזה. וכבר כתבנו על מנהגם זה בעניין שהמציאו תקופת רב אדא (קונטרס 6). ואתה התלמיד, התבונן היטב שאלביא דכוליה עלמא מסורת שעברה אצל כל העם, מאב לבן, ודאי אין כאן.

לאחר שביירנו בראיות מוצקות שהכתב הוחלף כולו, וגופן של אותיות שונה ברבות הדורות, נביא ראייה גדולה שאף פסוקים, תיבות ואותיות נעלמו מספר התורה שהביא עזרא עמו, והוא ממסכת קידושין ל' ע"א: "לפיכך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה, שהיו אומרים וו דגחון [ויקרא יא מב] חציין של אותיות ס"ת וכו' בעי רב יוסף וו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא? א"ל ניתי ספר תורה ואימננהו וכו' א"ל אינהו [דורות הקודמים] בקיאי בחסרות ויתרות אנן לא בקיאנן". ראשית, עדות מפורשת יש כאן מדברי האמוראים שאנחנו לא בקיאים באותיות הניקוד (אהו"י) וכל מילה שבתורה אשר יש בה או יכלו להיות בה אותיות כאלה, אולי כבר שובשה כתיבתה.

ותראה דבר עצום ונורא, כי כשבדקנו את האות האמצעית של ספר התורה של היום נמצא שהיא אות א' דהוא לה' (ויקרא ח' כח). נמצא שיש פער של שלושה פרקים, שהם כ- 94 פסוקים ואלפי אותיות בין ספר התורה של תקופת התלמוד לבין ספר התורה של ימינו!

צא וחשוב אילו דברים עצומים ואולי כמה וכמה מצוות נעלמו מאתנו באותם שלושה פרקים שאינם עוד.

והגמרא ממשכה ואומרת: "ת"ר 5888 פסוקים הוו פסוקי ספר תורה". והרי היום יש רק 5845 פסוקים! וכבר תמה על כך המנחת שי בספרו (ויקרא פרק ח' פסוק ח'): "וישם עליו את החושן חצי התורה בפסוקים כן כתוב בספרים וקשיא לי הא דאמרינן בקדושין והתגלח חציין של פסוקים ועוד קשה דתניא התם ת"ר ח' אלפים ותתפח' פסוקים [גירסת הגמרא אצלנו ה' אלפים] הוויין ס"ת **ופסוקי דידן חסרים ממנין זה למאות** כי כפי החשבון הנמסר בכל החומשין עולה פסוקי התורה 5845 ונוכל לומר שאין אנו בקיאים בפסוקין ועדיין אין דעתי נוחה בזה כי ההפרש גדול מאוד ותשבי יתרץ".

הבט וראה חוזק הקושיה ועוצם הבעיה, עד שהשאר ישובה לאלהו הנביא זכור לטוב. אכן, כל המתעקש להאמין, גם אל מול עובדות ומול דברי גמרא מפורשת, כי לא נשתנו דברי התורה במהלך הדורות, זקוק לחסדי אליהו הנביא.

ואנו נבאר איך נוסח המסורה של היום אין בו שינוי כי אם מעט בין ספר הבא מארצות אשכנז, צפון אפריקה ותימן. התשובה פשוטה עד למאוד. רצה הקב"ה לזכות את העולם ונטע חכמה בגויים והמציאו את הדפוס, ובשנת 1524 למניינם הוציאו את המקראות הגדולות בבית הדפוס של דניאל בומברג. ומי המגיה הבודק אשר על פיו נחרץ נוסח התורה לכל

תפוצות ישראל! המגיה הזה היה יעקב בן חיים מתוניס, אשר אח"כ הלך ונשתמד! (ראה אנציקלופדיה עברית ערך יעקב בן חיים). נוסח המשומד הזה יצא אל כל הארצות, ועל פיו נערכו דפוסים מאוחרים, והופצו בכל ארצות הגולה.

צא וראה מה כתוב במסכת סופרים פ"ו הלכה ד' (ודברים דומים בירושלמי מסכת תענית פרק ד' ה"ב): "א"ר שמעון בן לקיש שלשה ספרים נמצאו בעזרה "ספר מעונה" "ספר זאטוטי" "ספר היא" באחד מצאו כתוב "מעון" ובשנים כתוב "מעונה אלהי קדם" קיימו שנים וביטלו אחד, באחד מצאו כתוב "וישלח את זאטוטי בני ישראל" ובשנים מצאו כתוב "וישלח את נערי בני ישראל" וקיימו שנים וביטלו אחד, באחד כתוב "אחד עשר הוא" ובשניים מצאו כתוב "אחד עשר היא" וקיימו שנים וביטלו אחד". הרי לך ששלושה ספרים נהפכו לגירסה אחת.

והבן: ריש לקיש מדור שני של אמוראים היה, ובימיו כבר היה הבית חרב למעלה ממאתיים שנה והוא לא ראה צורת העזרה מימיו ולא קרא בספרים שבה. אלא מדבריו אתה למד שכך דרכם של חכמים ומסורת שבידם בתיקון השיבושים בספרי התורה. לא מתוך מסירת הכתוב מדור לדור תיקנו, אלא הלכו אחר הרוב, שני ספרים מול אחד. ואולי דוקא השניים הם המשובשים?

וכדי שתראה עומק השיבוש, ראה מה שהבאנו ממסכת סופרים לעיל, ודע לך שהמילים "אחד עשר הוא" או "אחד עשר היא" אינן נמצאות במקרא כלל וכלל! לכן הפני משה וקרובן העדה תירצו שנמצא בתורה אחד עשר פעמים המילה "היא", וציינו שכן הוא במסורה. ואם תבדוק במקרא (הוצאת קורן המקובלת על כל גדולי תורה) תמצא שיש רק 4 פעמים "היא" ועוד 7 פעמים "והיא". וזה כדעת המנחת שי (בראשית יד ב) שהכריע (בגירסת "היא" "והיא") בניגוד למסורת שבימיו, ואמר: "והנני אציג לפניך מסורת שכתב הרמ"ה ז"ל שהיא יותר ברורה ממסורתנו". ודחה מסורת שבידיו מפני מסורת הרמ"ה.

וכשבדקנו בספר התנ"ך המחולק לחיילי צה"ל (הוצאת עדי בע"מ שהוגה בידי אהרון דותן עפ"י כתב יד לנינגרד, **ועליו סמכו בתקליטור של פרויקט השו"ת של בר אילן**) נמצאו 8 פעמים "היא" ועוד 9 "והיא", סה"כ שבעה עשר. כלומר ששה שינויים בין גירסת קורן לגירסת בר אילן ששתיהן הוגו בידי מיטב המגיהים בדורנו! ואם בזמן המחשב והסורק נפלו שיבושים בין ספרי התורה המוגהים ביותר, מה נאמר על ספרי התורה בזמן הצרות והגלות?

בוא וראה יותר מכך: שיבוש של תיבות שלמות. הגמרא בשבת מט ע"א: "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי? וכו' אמר ר' שמעון ברבי יוסי בן לקוניא כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת" ואנו עומדים נרעשים אחרי שבדקנו בספרי התורה שנמצאים בזמננו ואלה תוצאות הבדיקה: מלאכה 24 פעמים, מלאכת 19 פעמים, מלאכתו 4 פעמים. סך הכל 47 פעמים! ומאין נתווספו שמונה מילים שלמות? הוא שאנו חוזרים ואומרים: שיבושים רבים וקשים חלו במרוצת הדורות בנוסח תורה שבכתב.

כל כך רבו השינויים, עד כי אפילו בדברי הלכה הנדרשים ע"י יתרות יש שיבוש, כמבואר במנחות לד ע"ב המביאים "טוטפות", (עם האות ו"ו בין אותיות פ"א לת"ו) וממנו דורשין הלכה שתפילין של ראש ארבע בתיים להם. וזה כלל אינו נמצא במסורה אצלנו ועיין תוס' שם. וכן בסנהדרין ד' ע"א - "קרנות" עם ו"ו וגם זה אינו במסורה אצלנו. וכדי להמחיש את השיבושים בחסר ויתר עיין במחזור ויטרי סימן תקיח, שהוא מתלמידיו של רש"י. הוא מנה חלק מהמסורות הנמצאות במדרשים ויש שיבוש של 19 אותיות.

הנה כך כתב בהקדמתו בעל המנחת שי, שהוא מבעלי המסורה: "והיה כי ארכו לנו הימים בגלותנו כשלו ברכנו ורפו ידנו וכו' **כי לא לבד נעשית התורה כשתי תורות אלא בתורות אין מספר וכו' תורה נביאים וכתובים אין אומר ואין דברים אשר אין בהם בלבולים** מלאים טעויות מחסרות ויתרות טעמים ונקודות קריין וכתובין וכו' ובראותי אני הצעיר באלפי את המקרה בלתי טהור הזה אשר קרה את כל הספרים ואת המסורות ובפרט בחסרות ויתרות וכו' ונתתי אל ליבי לעמוד בפרץ וכו' ולראות ספרי תורה החשובים והמעולים שראוי לסמוך עליהם ולנטות בהם אחר הרוב וכו' כמו שעשו חכמים בשלשה

ספרים שמצאו בעזרה וכו' גם תקנתי כמה מסורות משובשות קצתם מסברא וקצתם מפי מסורות אחרות כתב יד". הרי לך בהירות לשונו והגינות דבריו המעידה כאלף עדים ששינה נוסחי ספר התורה וסמך על הרוב, ולפעמים רק על סברתו שלו. ונוסח תורה מסיני מה היה עליו?

וכן העיד המאירי בספרו "קריית ספר" בהקדמה: "וסיבת המחלוקת הנמצאים בין הספרים הוא אמנם מה שהתחלנו לבאר שבזמן הגלויות הראשונים אבדו הספרים ונטלטלו החכמים והבקיאים במקראות ובהגיע תור אנשי כנסת הגדולה ואמץ השם את לבבם להחזיר התורה ליושנה מצאו מחלוקת בין הספרים והלכו בהם אחר הרוב וכו' וכאשר לא נמצא רוב לדון אחריו קיימו את שנראה להם לקיים לפי דעתם וכאשר לא השיגה יד שכלם כתבוהו בדרך אחד וקראוהו בדרך אחרת (הקרי והכתיב) וכו' ואחריהם נתחדשו מחלוקות בין המדקדקים כמו שידעת במחלוקת בן אשר ובן נפתלי וכו' ומכאן אני חושך לומר שכל חסר ויתר שאין הדבר ברור בו כל כך וכו' אין פוסלין בהם ספרי תורה".

וכן כתב בסוף המאמר השני: "ואם יש מחלוקת אף בין הספרים דנין על פי הרוב".

ומחמת שיבושי העתקות מספר לספר פסק הרמ"א בשו"ע ס' קמג ה"ד: "משום חסרות ויתרות אין להוציא אחרת שאין ספר תורה שלנו מדויקים כל כך שנאמר שהאחרת יהיה יותר כשר". היינו, שכל הנוסחים חשודים בשיבושים, ואין יתרון לספר אחד על משנהו.

והרוצה להרחיב ידיעתו בעניין חשוב זה יעיין במאמר הנפלא שכתב פרופ' מנחם כהן "האידיאה בדבר קדושת הנוסח לאותיותיו וביקורת הטכסט" (מתוך הספר "המקרא ואנחנו" בעריכת פרופ' אוריאל סימון, הוצאת דביר 1987 ת"א). יפה ונבונה מסקנת מחקרו, והוא אומר: "קיומה של אידאת קדושת הנוסח לאותיותיו בתקופתנו צריך להיות מבוסס על הפרשנות ההלכתית בלבד. היינו, היא חייבת לינוק את תוקפה לא מן הקביעה שבני אדם הצליחו לשמר את הנוסח כדמותו וכצלמו בכל מהלך מסירתו, אלא מן האמונה שניתנה סמכות לבני אדם לקבוע בהכרעות הלכתיות את דמותו של הנוסח המוסמך לאותיותיו, והדמות שנקבעה היא המחייבת מבחינה הלכתית גם אם מבחינה היסטורית יתברר שאין היא נכונה לכל פרטיה". רוצה לומר, קדושת הנוסח רק מוסכמה אנושית היא ("לא מן הקביעה...אלא מן האמונה"), כי ברור לכל דורש אמת שנוסח התורה אכן השתנה הרבה מאוד במשך הדורות, ועיין היטב במאמרו זה.

הנה ראינו כי שפת התורה נשתנתה, והכתב בו נכתבה הוחלף, ורבו בה שיבושי המילים (ובמיוחד בחסרות ויתרות) והתיבות, ונעלמו ממנה חלקים, ונוסחיה נקבעו על פי הרוב ועל פי הסברא ולא נמסרו מדור לדור, ואין צל צלו של ספק שהנוסח אשר בידינו איננו זהה כלל וכלל לנוסח של מתן תורה.

עכשיו נראה ונוכיח כי גם הנוסחים השונים והמשובשים הללו לא עברו כלל מדור לדור בכל הדורות.

"ויאמר חלקיהו הכהן הגדול על שפן הספר ספר התורה מצאתי בבית ה' וכו' ויהי כשמע המלך את דברי התורה ויקרע את בגדיו וכו' ויצו המלך את כל העם לאמר עשו פסח לה' אלהיכם ככתוב על ספר הברית הזה כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים" (מלכים ב' פרקים כב – כג).

וכבר העידו גדולי מאורי ישראל על אשר היה. הרד"ק אומר (על מלכים ב' כב ח'): "מנשה מלך זמן רב שהרי מלך 55 שנה ועשה הרע בעיני ה' כתועבות הגוים ובנה מזבחות לע"ז בבית ה' והוא השכיח התורה מישראל ואין פונה אליה כי כולם היו פונים אל אלוהים אחרים ואל חוקות הגויים וב-55 שנה נשתכחה התורה".

וכן כתב הרמב"ן (במדבר טו כב) בהסברו היאך יתכן שכל העם יחטא: "ובקהל, כגון שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם וכו' או שישכחו את התורה וכבר אירע לנו כן בעוונותינו בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם ששכחו רוב העם התורה והמצוות לגמרי, וכאשר בא בספר עזרא באנשי בית שני", וכוונתו לנאמר בנחמיה ח' יד' "וימצאו כתוב בתורה אשר ציוה ה' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסוכות בחג בחודש השביעי וכו' וישבו בסוכות כי לא עשו מימי ישוע בן נון כן בני ישראל עד היום".

ואף הכוזרי שאל (במאמר ג' אות נד): "לא ראיתי אנשי בית שני אלא שכבר שכחו התורה ולא ידעו מצות הסוכה וכן מצות

לא יבוא עמוני ומואבי".

והשיבו החבר (אות סג): "ומה שאמר וימצאו כתוב ר"ל ששמעו עם הארץ וההמון וחרדו לעשות הסוכות, אבל היחידים לא אבדה מהם מצוה קלה כ"ש גדולה". בוא ותראה שוב מה שאמרנו לעיל ובמקומות אחרים שכאשר ניצבים המתרצים אל מול קושיה רבתי ועליהם לתרץ בדבר שאיש לא ידעו מקודם, הם תולים תירוצם באיזו "התגנבות יחידים" דרך הדורות. אלה היחידים המסתוריים שרק הם ידעו, כביכול, את מה שנעלם מכל המוני בית ישראל. והרי אין ל"יחידים" אלה סימן וזכר בכל מקום שהוא, ואולי כלל לא היו ולא נבראו ובכל אותו הזמן אין לעם לא תורה ולא מצוות.

הרי לך עדויות מן המקרא ומשלושה מאורות ישראל שאכן נשתכחה תורה מרוב העם, ואולי מכולו, לשנים ולדורות. אכן, כל המסורת שעברה מאב לבן נשתכחה ואפילו בדברים המפורסמים כגון הפסח והסוכה. ושים אל לבך: עד ימי עזרא שוב חזרה ונשתכחה התורה אשר כבר נשכחה בימי מנשה. והנה, התבונן וחשוב מה קרה בתקופת עזרא ששני דברים חברו יחדיו, באותו זמן: האחד שנשתכחה תורה וחוקותיה מרוב העם, והשני שבדיוק אז הלך עזרא ושינה לחלוטין את כתב התורה (ואולי גם לשונה) וכתבה מחדש, והמשכיל יחרד ויידום.

כי לאחר שכבר נשכחה פעמיים והלכה ונכתבה מחדש בכתב אחר (וע"פ הגמרא גם בלשון אחרת), מי יוכל להוכיח ולהראות שהתורה שנתחדשה היא זו שנשתכחה? הרי מה שנשתכח נעלם, ואנו לא נדע לעולם מה באמת היה בו.

ת.ד 39425 ת"א 61393 ט"ל 03-6106688

daatemet@netvision.net.il www.daatemet.org.il

כל המעוניין להצטרף או לתרום מוזמן ליצור עמנו קשר בדרך הנוחה לו

דעת אמת

ת"ד 39425 ת"א 61393 טל: 03 – 6106688

דוא"ל: daatemet@netvision.net.il אתר: www.daatemet.org.il